

TEMATSKE POTI IN DRUGI IZKUSTVENI DIDAKTIČNI PRISTOPI PRI OBRAVNAVI FOLKLORNIH BESEDIL V OSNOVNI ŠOLI

V prispevku so najprej predstavljeni sodobni načini vključevanja folklornega besednega izročila v kulturo in turizem. Ta ponudba pogosto temelji na konceptu, da obiskovalci spoznavajo folklorne pripovedi in drugo lokalno/nacionalno izročilo »na licu mesta« (*in situ*). Zaradi izkustvenega učinka so ti pristopi učinkoviti tudi kot didaktična metoda pri obravnavi folklornih besedil v šoli. To je potrdila anketna raziskava o poznavanju lokalnega pripovednega izročila, ki je bila izvedena leta 2013, nato pa še leta 2018 med bovškimi osnovnošolci.

Ključne besede: folklorne pripovedi, ustno slovstvo, Bovško, pouk književnosti, didaktične metode

Uvod

Slovstvena folklorja je besedna umetnost, posredovana s komunikacijo v živo, največkrat v narečju (Stanonik, 2001: 118–122). Z zapisom na papir izgubi številne elemente, ki so namenjene očem in ušesom sprejemalca. Pripovedovalec namreč pripovedi ne pripoveduje le z besedami, pač pa tudi z glasom, telesom, kretnjami, izrazom na obrazu ipd. (Ivančič Kutin 2011:13). Zaradi spremenjenega načina življenja ima pripovedovanje v zasebnem prostoru manj priložnosti kot nekoč, v velikem porastu pa so – morda prav zato – javni pripovedovalski dogodki za otroke in za odrasle,¹ ki obiskovalcem ponujajo živo govorjeno besedo (Ivančič Kutin

¹ Npr. na Slovenskem pripovedovalski festival *Pravljice danes* v Ljubljani z že več kot 20-letno tradicijo, Križnikov pravljичni festival v Motniku, pripovedovalski dogodki v Vodnikovi domačiji, v Hotelu Union, v klubu Gromka na Metelkovi, kjer so zgodbe pripovedovali člani pripovedovalske ekipe Radia Študent Za dva groša fantazije (pripovedi so izdali tudi na več zgoščenkah) ipd. (gl. Frlič 2016: 91).

2010: 203, 208). Zanimanju za pripovedovanje in zgodbe pa ne sledi le kulturna in turistična ponudba, pač pa je zgodba postala del sodobnega tržnega pristopa nasploh (Ivančič Kutin in Kropelj Telban 2018). Obujanje starejših tradicij (različne dediščine in folklore) je lahko uspešen prodajni prijem, saj je dihotomičen vzorec nekoč/danes, osnova konceptu »strukturne nostalgije«, ki v kombinaciji intimnega in kolektivnega spodbuja hrepenenje po nedefiniranem, a načeloma dobrem preteklem obdobju (Herzfeld 1997: 109–138). Proizvajalci produktov in ponudniki storitev se zavedajo tržnega potenciala, ki ga prinaša nostalgija po starih časih, saj pri kupcih zbujajo prijetna čustva (zaupanje, ugodje ...). Prodajne artikle in storitve zato zavijajo v zgodbe in podobe, s katerimi implicirajo naklonjenost tradiciji (Ličen 2018: 48, 49). Pripovedno izročilo v službi komercialne rabe pa je pogosto le v navideznem stiku s tradicijo, saj proizvajalci oz. ponudniki iz njega jemljejo le zelene konotacije in like (Ivančič Kutin, 2017: 50).

Pravljični parki, pravljичne dežele,² pravljичne poti so turistični (včasih tudi didaktični) produkti, ki se pogosto opirajo na lokalno, nacionalno ali globalno pripovedno tradicijo. V Evropi in ZDA so začeli nastajati že sredi 20. stoletja, koncepti te ponudbe so zelo različni.³ Njihov skupni imenovalac je omogočiti doživetje, s čimer si obiskovalci kraj in zgodbo ali lokalno posebnost oz. zanimivost še bolj vtisnejo v spomin ter hkrati pridobijo posebno osebno izkušnjo. Seveda si vsak ponudnik želi, da bi zadovoljstvo obiskovalcev odmevalo s poročanjem in priporočanjem drugim in s tem pripomoglo k večjemu obisku.

Način posredovanja zgodb v tovrstni ponudbi največkrat poteka v obliki vodene ture, pri kateri zgodbe v živo pripoveduje vodič – pripovedovalec. Predstavitev pripovedne dediščine s performativno (pripovedovanjem v živo) ima velik potencial v kulturnih in izobraževalnih aktivnostih (Chittenden 2011; Golež Kaučič 2018: 269). Spet drug koncept predvideva, da se obiskovalci lotijo raziskovanja samostojno, s pomočjo tiskovin, vodičev, informacijskih tabel, spletnih portalov ipd. Pri samostojnem raziskovanju preko usmerjevalnih pripomočkov morajo obiskovalci vložiti veliko več lastnega truda: lastna orientacija v prostoru, branje zgodb, predvajanje avdio ali video pripovednega gradiva na nosilcih, umeščenih v prostor, ali s pomočjo svojih pametnih telefonov, na katere naložijo vsebine (npr. s QR kodo). Turisti si danes lahko tudi povsem sami poiščejo zgodbe o krajih, ki jih obišejo (to npr. ponuja portal Digital Tourism Think Tank SV 9).

Ogledovanje krajevnih posebnosti, povezanih z zgodbo, obiskovalcem omogoča boljše spoznavanje in razumevanje lokalne identitete skozi njihovo lastno doživetje izkušnjo (Chittenden 2011: 183). Zgodba ima namreč veliko ontološko in pedagoško

² Pridevnik *pravljичen* se v tem kontekstu ne nanaša na pravljice kot žanr, ki ga beseda pravljica opredeljuje v folkloristični in literarnoteoretski strokovni terminologiji, saj ti produkti načeloma vključujejo tudi povedke, spominske in druge pripovedi, ne le pravljic (če jih sploh). Zato je pri projektih, v katerih sodelujejo strokovnjaki, večja pozornost namenjena tudi ustrežnejšemu poimenovanju (npr. pot po pripovednem izročilu ipd.).

³ Gl. npr. ponudbo Škotskega pripovedovalskega centra (SV 7), družinskega tematskega parka v Estoniji (SV 8), ekskurzija z vlakcem po mestu Key West na Floridi (SV 9) ...

vrednost (Kroflič 2017: 15–17); zato je srečanje z zgodbo *in situ* lahko uporaben didaktični pristop za doseganje učnih ciljev. Kakovost teh produktov – ali koliko ima ta produkt stika s tradicijo in pripomore k ohranjanju lokalne ali nacionalne dediščine in identitete – pa je odvisna predvsem od strokovne podlage, na kateri ta produkt nastaja, torej v premišljenem izboru teme, gradiva in drugih vsebin ter nenazadnje prezentacije. Temelj za pripravo dobrega koncepta so raziskave, ki obsegajo pregled od (naj)starejših virov dalje. Iz dovolj natančnega historičnega pregleda je mogoče evidentirati vsebine, prepoznati spremembe pripovedne kulture skozi čas z vidika motivike, žanrov in nosilcev pripovedovanja ter vloge, ki jo je imelo oz. jo ima pripovedovanje v okviru določene družbene skupine (Ivančič Kutin in Kropelj Telban 2018: 104). Tega se vse bolj zavedajo tudi v turizmu, zato v projekte, ki naj bi spodbujali prenašanje in negovanje lokalnega izročila v izvirnem okolju, vabijo k sodelovanju strokovnjake. Ta trend je v zadnjem času vse bolj prisoten tudi na Slovenskem.

Koncept tematske poti *Po sledeh pripovednega izročila Bovca*

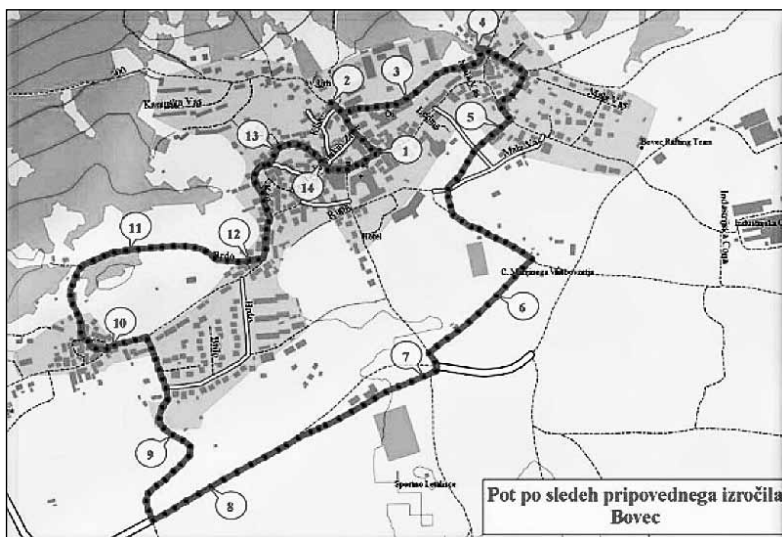
Kot raziskovalko pripovednega izročila in avtorico *Slovarja bovškega govora* me je leta 2011 Lokalna turistična organizacija (LTO) Bovec povabila k premisleku in pripravi predlogov, kako bi v turistično ponudbo lahko bolj vključili lokalno jezikovno dediščino. V načrtu so namreč imeli sodelovanje pri projektu *Podeželski elektronski vodič* (SV 2); projekt je predvideval vzpostavitev krožnih pohodnih poti, ki bi posameznikom in manjšim skupinam omogočal samostojno spoznavati podeželje v občinah Severne Primorske (Bovec, Kobarid, Tolmin, Kanal ob Soči) brez dragih tiskanih vodnikov, le s pomočjo GPS naprave. Tehnika je omogočala predvajanje zvoka, zato je bila izvedljiva zamisel, da bi pot vključevala zvočne posnetke lokalnih pripovedi v bovškem narečnem govoru, uporabnik bi zato lahko poslušal zgodbe in zven lokalnega narečja hkrati.

Tako je začela nastajati tematska pot *Po sledeh pripovednega izročila Bovca*. Iz praktičnih razlogov je bila postavljena na obstoječo traso *Etnološke poti*, ki je že bila opremljena z informativnimi tablami, zanjo pa je bil že izdelan prospekt z zemljevidom. Na približno 4-kilometrsko pot, ki vodi po manj znanih ulicah Bovca, deloma tudi izven naselja, je bilo na določene točke umeščenih 14 pripovedi. Gradivo je bilo skrbno izbrano iz različnih virov, to je iz objav, rokopisov, tematskih šolskih glasil in terenskih zapisov (zvočnih in grafičnih), in sicer tako, da se pripovedi vsebinsko prilegajo lokacijam na trasi in vključujejo različne žanre: od spominskih pripovedi, ki so jih povedali starejši domačini, do razlagalnih, zgodovinskih in šaljivih povedk, pa tudi tri pravljice.⁴ Končni izbor gradiva oz. zgodb je bil opravljen z mislijo na domačine, predvsem osnovnošolce ter za morebitne obiskovalce iz drugih slovenskih šol, ne pa toliko za turistične obiskovalce. V raziskavi, ki je bila sočasno

⁴ Pravljice seveda nimajo določljivega kraja dogajanja, zato so bile glede na opis prizorišča v zgodbi postavljena na mesta, ki omogočajo domišljjsko predstavo: na mesto, kjer je stal nekoč grad (*Grof brez skrbi*, enota 3), ob leskovo grmičevje (*Pulca in petelinček*, enota 9) in v gozd (Živalska vojna, enota 11).

izvedena med bovškimi učenci, se je namreč pokazalo, da je poznavanje lokalnih folklorih pripovedi precej skromno. Celo nekoč najbolj znane in razširjene⁵ razlagalne povedke, ki se navezujejo atraktivne naravne znamenitosti (npr. Prestreljeniško okno) in ki so dostopne in objavljene na različnih mestih (knjige, turistični prospekti, panoji), so dosegle relativno slab rezultat,⁶ da o drugih, manj dostopnih zgodbah niti ne govorimo. Pri umeščanju na traso so imele prednost prav te, skoraj že pozabljene zgodbe, za katere bi bilo škoda, da bi jih mlajše generacije zamudile, npr. nekatere pravljice, pripovedi o velikem požaru, o obrteh, o obisku cesarice Marije Terezije ipd. (Ivančič Kutin 2013a: 44).

Izbrane zgodbe so v bovškem narečnem govoru interpretirali (pripovedovali, ne brali!) domačini, vsi člani bovške dramske skupine »Bc«, kar smo posneli z avdiotehniko. Zvočni posnetki zgodb ter vezno besedilo,⁷ ki obiskovalce usmerja do naslednje točke oz. do cilja, so bili naloženi na GPS napravo (ali na pametni telefon), kar omogoča navigacijo in predvajanje v naravi.

Slika 1: Trasa tematske poti Po sledih pripovednega izročila Bovec.

Seznam zgodb s kratkim opisom vsebine ter lokacija poslušanja (LP).⁸

1. **Cerkev svete Trojice:** zgodovinska in razlagalna povedka, kako poštni razbojnik pod vešali izpove svoje grehe in tudi kje je skrit naropan denar; njegova zadnja želja je, naj s tem denarjem sezidajo cerkev na bovškem trgu. LP: glavni bovški trg, kjer je na mestu današnje gostilne Letni vrt nekoč stala cerkev svete Trojice.

⁵ Podrobnejše o korelaciji med razširjenostjo in variantnostjo gl. Stanonik (2001: 164–169).

⁶ O raziskavi gl. v naslednjem razdelku.

⁷ Vezno besedilo je prebral profesionalni radijski govorec Miha Žorž.

⁸ Seznam virov naslednjih zgodb gl. v Ivančič Kutin 2013a: 46, 47.

2. ***O polnoči na britof***: strašljiva povedka o pogumnežu, ki gre za stavo o polnoči na pokopališče; žebelj, ki ga v dokaz zabije v krsto pri mrliški vežici, ujame njegov suknjič. Ker ne more oditi, misli, da ga mrtvi grabijo, in od groze umre. LP: v bližini bovškega pokopališča pri cerkvi sv. Urha.
3. ***Grof brez skrbi***: pravljica o grofu, ki mora rešiti tri uganke: kaj je najlepše, kaj najmočnejše in koliko je zvezd na nebu. Uganke namesto njega reši prebrisani hlapec. LP: na Žarščah, kjer je nekoč stal grad, pozneje vojašnica.
4. ***Prodarja***: socialna, šaljiva povedka o dveh revnih bratih, ki sta, da bi dobila zastonj pijačo, po vsej vasi vpila: »Gori, gori!«. Ko so že vsi ljudje na nogah, povesta, da gori v gostilničarjevi peči. LP: na Rejdi, ki se kot lokacija pojavi v zgodbi.
5. ***Otroke so strašili***: kompilacija bajčnih povedk o različnih prikaznih in strahovih, s katerimi so na bovškem strašili otroke. LP: pri bovškem vrtcu.
6. ***Grob francoskih vojakov***: zgodovinska povedka o prehodu Napoleonovih vojakov čez sotesko Kluže. Avstrijci umaknejo dvižni most, Francozi pa s konji vred popadajo v globino. Sledi okrutno maščevanje nad civilisti. LP: ob cerkvi Device Marije na Polju, ob kateri naj bi bili pokopani francoski vojaki.
7. ***Repa***: legendna povedka o Devici Mariji, ki revni in radodarni kmetici priskrbi dobro letino repe, kmetici, ki seje repo le zase in za svojega moža, pa zrasteta samo dva plodova. LP: na bovškem polju.
8. ***Kmetijski nasvet***: šaljiva povedka o lenem kmetu, ki se pritožuje nad nerodovitnostjo svoje njive. Župnik mu pomaga z blagoslovom njive rekoč: »Kamenje ven, gnoj notri!« LP. Na bovškem polju.
9. ***Pulca⁹ in petelinček***: verižna pravljica, pri kateri protagonisti prelagajo krivdo za nesrečo drug na drugega in se pripravajo, kdo je kriv, da je petelinček zadel kokoško z lešnikom v oko, da se je poškodovalo. LP: na bovškem polju, v bližini potoka, kjer je veliko leskovih grmov.
10. ***Trije šoštari***: socialna, šaljiva povedka o treh navihanih čevljarjih, ki so se znali pošaliti s svojimi strankami. LP: v starem predelu Bovca, v Dvoru, kjer so bili nekoč številni bovški obrtniki.
11. ***Živalska vojna***: živalska pravljica o tem, kako vojno med velikimi in močnimi živalmi (divji prašič, medved, volk) dobijo šibkejši, a bolj prebrisani (lisica, maček in petelin). LP: v gozdičku, med Dvorom in Jezercami.
12. ***Marija Terezija v Bovcu***: zgodovinska povedka o drsanju cesarice na Jezercih, kamor naj bi vsako leto prihajala z drugim mladim moškim, ki pa jih je menda takoj po tem umorila; za ženske, ki so imele več moških, se je reklo, da imajo »bela jetra«. LP: na ravnici Jezerca.

⁹ Narečno kokoška.

13. **Požar v Bovcu:** zgodovinska povedka o strahotnem požaru v Bovcu leta 1903, ki so ga zanetili otroci, stari med 2 in 5 let, ko so v senu na podstrežju neke hiše skrivaj cvrli jajca. LP: ob Kaštenkovi hiši, v kateri se je začel požar.
14. **Rušenk:** šaljiva spominska pripoved o nadvse klepetavem možu, ki mu gostje v gostilni pri Pircu postavijo težek izziv: če zmore biti 5 minut tiho, dobi za nagrado brezplačno pijačo. Tik pred iztekom časa pa ga z zvijačo pripravijo, da spregovori. LP: pred nekdanjo gostilno Pirc na glavni bovški ulici.

Poznavanje lokalnega pripovednega izročila med učenci OŠ Bovec

A) Lokalna pripovedna folklorja za širšo javnost na Bovškem

Pripovedna folklorja Bovškega je bila dokaj sistematično zbrana in objavljena že v dveh knjigah v 90. letih 20. stoletja (gl. Dolenc 1992; Komac 1997), v zadnjem desetletju pa jo je mogoče spoznavati tudi v drugih oblikah: leta 2010 so bile nekatere pripovedi na avdio in videoposnetkih postavljene v stalno zbirko bovškega muzeja Stergulčeva hiša; leta 2013 je bila pripravljena zgoraj opisana tematska pot *Po sledih pripovednega izročila Bovca* s spremljajočim zvočnim vodnikom (Ivančič Kutin 2013b); istega leta (2013) je v sodelovanju z Društvom slovenskih likovnih umetnikov v Bovcu gostovala razstava ilustracij izbranih pripovedi, hkrati s tem pa je izšla še ilustrirana knjižica *Pirta, farca, fidinja* z izbranimi bovškimi pripovedmi v narečnem zapisu ter v poknjženi priredbi (Ivančič Kutin 2013a). Pripovedovanje bovških pripovedi v narečju je bilo večkrat vključeno v dramske predstave in pripovedovalske nastope posameznikov.¹⁰ Bovškemu narečnemu govoru, pripovednemu izročilu in drugi lokalni dediščini se v svojih projektih nalogah in nastopih posveča bovški *Turistični podmladek* (gl. SV 9).¹¹

V navedenih aktivnostih so v manjših skupinah ali posamično sodelovali domačini, tako otroci kot tudi odrasli, in sicer kot (so)ustvarjalci ali publika. Zato je bilo pričakovati, da se je pripovedna folklorja v zadnjih letih (ponovno) nekoliko bolj ozavestila, kar smo poskušali preveriti z anketnim vprašalnikom med bovškimi učenci (gl. nadaljevanje).

¹⁰ Npr. predstava *Hodl de bodl* v izvedbi gledališke skupina Bc (2009–2012); skeč o krivopetah v izvedbi bratov Petra in Mitja Cuder ob razstavi ilustracij o krivopetah (Sekcija slikarjev amaterjev Bovec, *Kdo se boji krivopet?*, 2013); Iztok Kenda je na pripovedovalskem večeru v Tolminu (2013) in na pripovedovalskem festivalu Pravljičice danes v Cankarjevem domu v Ljubljani (2016) pripovedoval bovške folklorne pripovedi v narečju ipd.

¹¹ Pod mentorstvom Nataše Bartol učenci drugim redno sodelujejo na natečaju *Turizmu pomaga lastna glava* v organizaciji Turistična zveza Slovenije, kjer so že večkrat dosegli odlične rezultate, nazadnje leta 2017, ko so z nalogo »*Usaka buška hiša ma sojo štorjo*« prejeli kar dve zlati priznanji.

B) Anketna raziskava 2013

V času priprave tematske poti (leta 2013) je bila na OŠ Bovec opravljena anketna raziskava o stanju poznavanja lokalnega izročila. Učenci od 6. do 9. razreda so s samoocenjevanjem označili stopnjo aktivnosti poznavanja oz. nepoznavanja lokalnega izročila. Vprašalnik je vključeval devet nekdanjih dokaj znanih lokalnih povedk in eno pravljico. Od tega so štiri enote tudi na tematski poti (o cerkvi sv. Trojice, o francoskih vojakih, o pulci in petelinčku in o velikem požaru v Bovcu leta 1903).

Na anketo je odgovarjalo 74 učencev predmetne stopnje,¹² vendar niso vsi odgovorili na vsa vprašanja. Analiza je pokazala zaskrbljujoče velik delež učencev (30 %), ki nekaterih celo nekdanjih zelo razširjenih in znanih zgodb o kraju sploh še niso slišali. Taka je na primer povedka o nastanku Prestreljeniškega okna, velike naravne luknje skozi skalnati vrh na pogorju Kanina, ki je vidna tudi iz nekaterih delov Bovca in okolice. Na to naravno danost se navezujejo različne variante razlagalnih povedk, ki so zapisane v različnih zbirkah pripovednega izročila Zgornjega Posočja (npr. Dolenc 1992: 170, 171; Komac 1997: 53, 54; Ivančič Kutin 2013a: 28, 29 idr.). Ena izmed variant te zgodbe je natisnjena tudi na panoju pri vstopni postaji smučišča Kanin¹³ in v reklamno-turističnih publikacijah. Kljub temu je pripoved o *Prestreljeniškem oknu* poznala (zelo dobro ali solidno) manj kot polovica anketiranih učencev. Na obstoječe stanje so med drugim lahko močno vplivale spremenjene socialne navade ljudi s prihodom radia in televizije v preteklosti, v zadnjih dveh desetletjih pa še interneta, mobilnih telefonov, socialnih omrežij itd.; ustni (ne)prenos izročila s pripovedovanjem v zasebnem okolju ima danes gotovo manj priložnosti kot v preteklosti. Pomembne so lahko tudi spremenjene demografske razmere Bovškem: družine, ki so se v preteklih desetletjih priselile (npr. delo v turizmu), v novem okolju niso imele toliko stika z lokalno tradicijo, prenos s starejše na mlajšo generacijo znotraj teh družin ni bil mogoč.

Najboljši rezultat je dosegla pripoved o *Rabeljskem jezeru*. Ta pripoved je vključena v berilo in je del šolskega programa v 5. razredu (gl. Kocijan in Šimenc 1991: 14). To nakazuje pomembno vlogo šole pri poznavanju slovstvene folklorne: bovški učenci so si zgodbo morda bolj zapomnili tudi zato, ker je umeščena v prostor, ki ga poznajo in ga dojemajo kot nekakšen podaljšek območja Bovškega. Glede na rezultat ankete je mogoče sklepati, da bi k učinkovitosti obravnave in dolgoročnejšemu (za) pomnjenju pripomoglo, če bi učni program pri obravnavanju slovstvene folklorne omogočal učiteljem, da bi lahko bolj avtonomno posegali po besedilih iz lokalnega okolja in ob pomoči interaktivnih pristopov, kot je to poskusno vpeljala OŠ Bovec v šolskem letu 2016/2017.

¹² Posamični anketiranci niso odgovorili na vsa vprašanja.

¹³ Pri preverjanju na terenu februarja 2019 se je izkazalo, da so pano s spodnje postaje kableske žičnice preselili na zgornjo postajo, torej na smučišče.

C) Kulturni dan o (lokalnem) pripovednem izročilu

Oktober leta 2016 smo s pomočjo učiteljic slovenščine, Slavice Della Bianca in Marjane Bon, za 7. razred pripravili kulturni dan z naslovom *Stare pripovedi, pesmice, igrice* in podnaslovom *Slovstvena folklor na Bovškem*. V prvem, teoretičnem, delu so učenci spoznali splošne značilnosti slovstvene folklore, nato smo se posvetili lokalnemu pripovednemu izročilu, pri čemer so s svojim védenjem sodelovali tudi učenci. Pregledali smo nekatere knjige, v katerih so objavljene pripovedi z Bovškega, mdr. *Zlati Bogatin* (Dolenc 1992), *Na Klužah tice strašijo* (Komac 1997), *Pirta, farca, fidinja* (Ivančič Kutin 2013a) in druge manj dostopne publikacije.¹⁴ Nato so aktivnosti potekale zunaj, in sicer v dveh skupinah: prva skupina je na igrišču praktično preizkušala otroške igre iz otroštva babic in dedkov (te so učenci zbirali že od začetka šolskega leta, gradivo so predstavili na plakatih in jih razstavili v avli šole). Druga skupina se je medtem podala na tematsko pot *Po sledeh pripovednega izročila Bovca*, kjer so na sprehodu po Bovcu na določenih mestih poslušali posnetke pripovedi v narečju.¹⁵ Nato sta se skupini zamenjali. V zaključnem delu so učenci ilustrirali zgodbo, ki jih je najbolj pritegnila, pri čemer so utemeljili svoj izbor in izrazili tudi druge vtise o kulturnem dnevu. Njihovi odzivi so bili zelo pozitivni.

Navzoči učiteljici sta pozneje povedali, da so se presenetljivo aktivno vključili tudi učenci, ki sicer niso med najbolj dejavnimi. Učenci sami pa so dejali, da jim je bil dan zanimiv in da so se veliko novega naučili (Della Bianca 2017: 68). Kulturni dan je, vsaj kratkoročno torej, povečal védenje in zavedanje o kulturni vrednosti domačega besednega izročila.

Č) Anketna raziskava 2018

S primerjalno analizo rezultatov ankete pred in po uvedbi te šolske aktivnosti smo poskušali ugotoviti, ali bi sistematično delo z vsako prihodnjo generacijo prispevalo k izboljšanju poznavanja lokalnega pripovednega izročila. Zato je bila enaka anketa kot leta 2013 izvedena še leta 2018 (generacija vključenih učencev se je medtem zamenjala). Pri tej anketi je sodelovalo 68 učencev od 6. do 9. razreda.

Posebna pozornost je bila namenjena odgovorom učencev, ki so v jeseni leta 2016 v okviru kulturnega dne spoznali tri enote zgodb, ki so vključene na tematsko pot (o cerkvi sv. Trojice, o požaru v Bovcu, in o grobu francoskih vojakov). Zanimalo me je, ali njihovo povprečje poznavanja odstopa od povprečja vseh učencev skupaj.

¹⁴ Bovški učitelji so se že v preteklosti zavedali pomembnosti in posebnosti lokalne jezikovne dediščine in so s pomočjo učencev pripravili nekaj odličnih tematskih šolskih glasil, včasih pa gradivo poslali tudi na razpise, ki jih je v osemdesetih letih 20. stoletja objavljala Inštitut za slovensko narodopisje v različnih revijah in časopisih (npr. *Pionir*, *Nedeljski dnevnik* ipd.). Pozneje je zanimanje za slovstveno folkloro v šoli zamrlo, šele v zadnjem času se to ponovno obuja (zbiranje otroških iger v letu 2016/17, gl. v nadaljevanju).

¹⁵ Zaradi premalo časa smo morali pot skrajšati, tako so učenci slišali le polovico pripovedi, ki so vključene v tematsko pot.

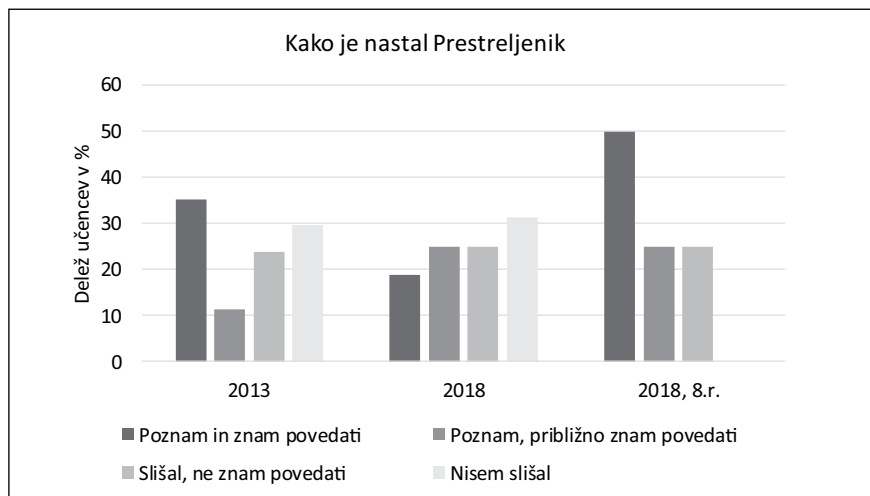
Anketa je bila namerno opravljena po določenem časovnem odmiku, to je čez eno leto in pol, junija 2018, saj sem želela ugotoviti, koliko so učenci resnično »odnesli« s kulturnega dne. V opazovani skupini (8. razred) je anketo izpolnilo 12 učencev.

Učenci so ob vsakem naslovu izbrali odgovor, v katerem so ocenili stopnjo poznavanja posamezne enote: 1. Poznam in znam povedati; 2. Poznam, približno vem, kako gre; 3. Slišal sem, pa ne bi znal povedati; 4. Te zgodbe še nisem slišal. Prvi dve kategoriji torej opredeljujeta funkcionalno znanje, tretja kategorija govori o pasivnem poznavanju, četrta pa kaže na popolno nepoznavanje.

D) Primerjava rezultatov anket 2013 in 2018 ter opazovane skupine (2018, 8. razred)

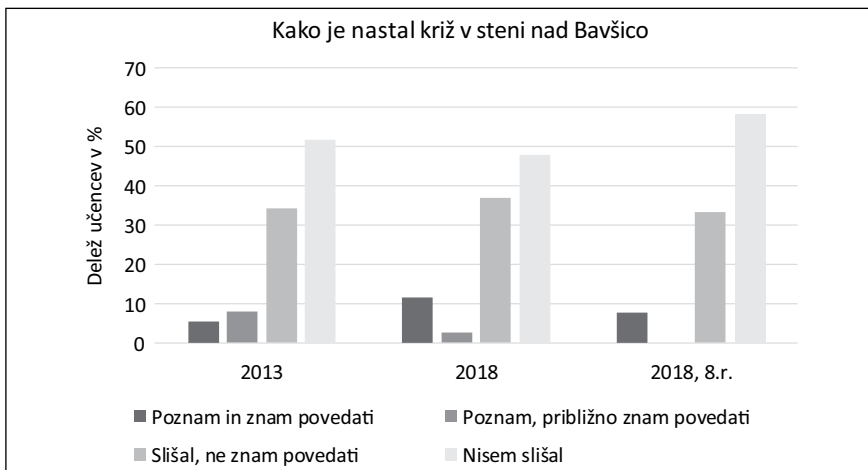
V nadaljevanju je podana primerjava anketnih rezultatov o poznavanju izbranih šestih pripovedi, ki so vključene na traso tematske poti *Po sledih pripovednega izročila Bovca*.

V primerjavi z letom 2013 se je v letu 2018 povečal delež učencev, ki aktivneje poznajo razlagalno povedko o nastanku **Prestreljenika**. Med učenci 8. razreda (leto 2017/18) ni nikogar, ki te zgodbe ni še nikoli slišal

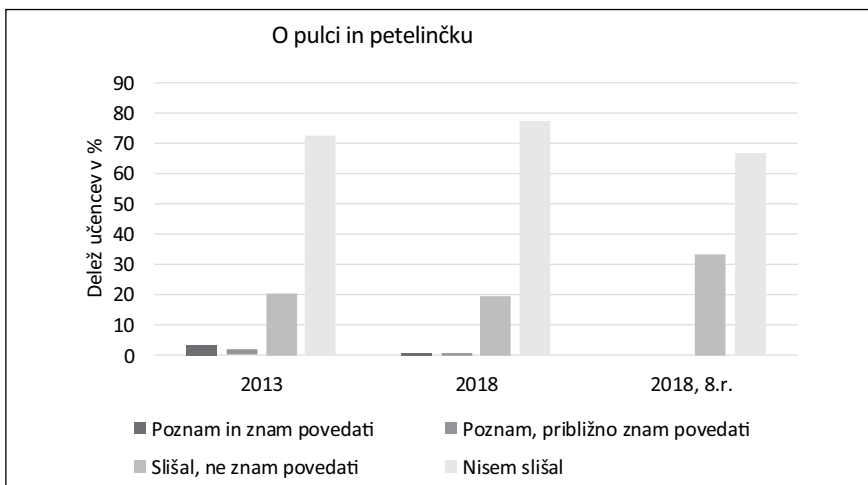
Graf 1: Kako je nastal Prestreljenik.

Tudi razlagalna povedka o nastanku oblike **križa nad dolino Bavšice** je bila nekoč zaradi vidnosti te naravne posebnosti zelo znana in večkrat zapisana. Toda danes jo otroci precej slabo poznajo, čeprav se je v letu 2018 nekoliko povečal delež tistih, ki zgodbo aktivneje poznajo (s 6 % na 12 % oz. na 8 % v opazovani skupini 8. razreda). V primerjavi z letom 2013 se je 2018 za malenkost znižal delež tistih učencev, ki za zgodbo še niso nikoli slišali; a ne tudi v opazovani skupini 8. razreda, kjer se je ta delež celo povečal; zgodba ni uvrščena na tematsko pot in učenci niso bili posebej seznanjeni z njo.

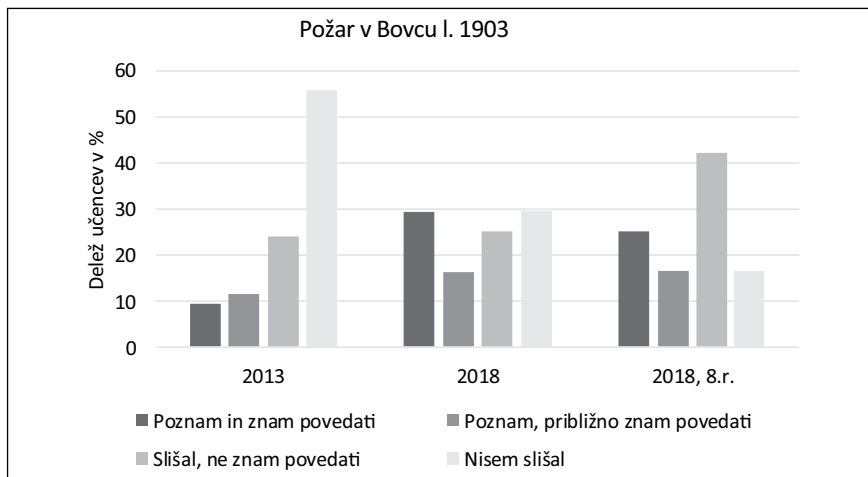
Graf 2: Kako je nastal križ v steni nad Bavšico.

Pravljica **o pulci in petelinčku** je imela najslabši rezultat od vseh zgodb. Že tako velik delež učencev, ki te pravljice še nikoli niso slišali, se je še povečal (s 73 % leta 2013 na 77 % leta 2018), opazovana skupina je imela nekoliko boljši rezultat, saj te pravljice ni poznalo »le« 67 % učencev, a po drugi strani zgodbe nihče ne zna povedati, toda zanjo so že slišali (33 %). Pravljica je vključena v knjigo *Pirta, farca, fidinja*, ki so jo učenci listali in spoznali na kulturnem dnevu, zvočnega posnetka pa niso slišali, saj smo tisti del poti zaradi pomanjkanja časa izpustili.

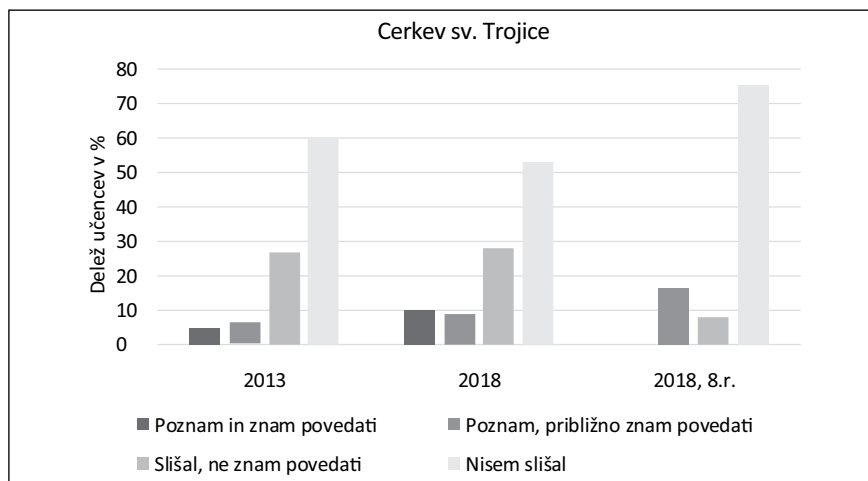
Graf 3: O pulci in petelinčku.

Zgodovinska povedka **o požaru v Bovcu leta 1903** je lepo pridobila na poznavanju v prvi in drugi kategoriji, močno se je zmanjšal delež tistih, ki zanjo še niso slišali (55 % leta 2013, 29 % leta 2018 in 17 % v opazovani skupini 8. razredov). Učenci iz opazovane skupine so pripoved poslušali na pripovedni poti.

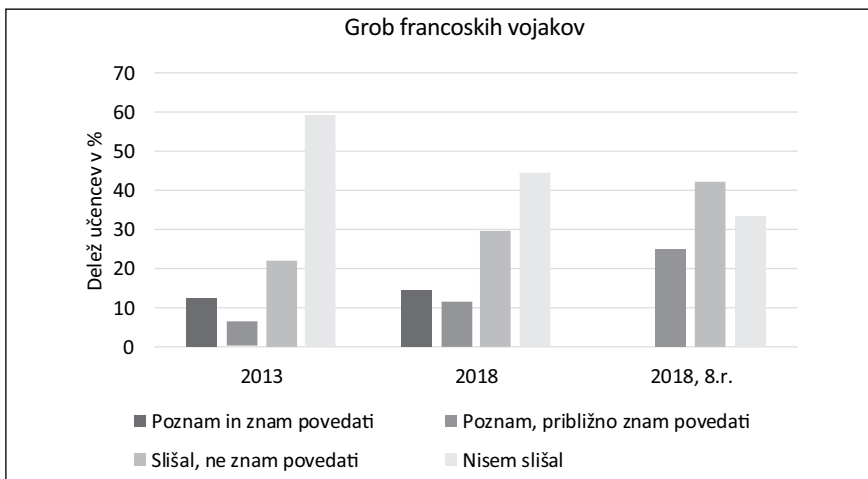
Graf 4: Požar v Bovcu leta 1903.

Vtis, da se pri opazovani skupini 8. razreda povečuje poznavanje, nekoliko pokvari rezultat o poznavanju pripovedi o nastanku **cerkve sv. Trojice**. Kljub temu, da so pripoved slišali na tematski poti, nekateri so jo celo ilustrirali, je tri četrt (75 %) takih, ki trdijo, da te pripovedi še nikoli niso slišali. Morebiti gre pri tej zgodbi za napačno asociacijo oz. da naslova, ki je bil naveden v vprašalniku, niso povezali z vsebino te zgodbe. Se pa je skupni delež učencev, ki te zgodbe ne poznajo, zmanjšal za nekaj odstotkov (s 60 % na 53 %), kar lahko prepoznamo kot pozitiven rezultat.

Graf 5: Cerkev sv. Trojice.

Prav tako se je delež nepoznavalcev zmanjšal pri zgodbi o **francoskih vojakih**, ki so pokopani pri cerkvi Device Marije (z 59 % na 44 %, v opazovani skupini celo na 33 %), povečal pa se je delež tistih, ki jo aktivno ali vsaj pasivno poznajo.

Graf 6: Grob francoskih vojakov.

Rezultate lahko povzamemo z ugotovitvijo, da se je v letih med prvo anketo 2013 in drugo 2018 zmanjšalo število tistih, ki za posamezno zgodbo sploh še niso slišali. Toda po drugi strani se ni bistveno povečal (večinoma se je celo zmanjšal) delež tistih, ki najbolj aktivno poznajo posamezno zgodbo (jo znajo suvereno povedati); pri tem seveda ne smemo pozabiti, da gre pri samoocenitvi zmožnosti boljšega ali slabšega pripovedovanja oz. obnove zgodbe za subjektivno oceno. Splošne ugotovitve odraža tudi opazovana skupina 8. razreda, ki pa ima načeloma boljše rezultate glede na povprečje vseh anketirancev v letu 2013 in 2018. Rezultati primerjalne analize torej podpirajo domnevo, ki se je nakazovala že pri prvem preverjanju, ko je najboljši rezultat dosegla zgodba v berilu in ki so jo učenci obravnavali v šoli: prav šola ima najmočnejši vpliv na to, koliko učenci poznajo (lokalno) pripovedno izročilo!

Sklep

Na Bovškem so se v zadnjem desetletju okrepila prizadevanja za večjo prepoznavnost lokalnega folklornega izročila, kar so prvi začeli spodbujati v turizmu in kulturi, posledično so se s tem posredno ali neposredno srečali tudi osnovnošolci (tematske poti, postavitve v muzeju, dramske uprizoritve, projektne naloge ...). Aktivnosti, ki so jih s tem v zvezi učenci deležni v okviru pouka (npr. kulturni dan), pozitivno vplivajo na poznavanje pripovedne folklorne, kar je dokazala tudi primerjalna anketa med učenci OŠ Bovec v letih 2013 in 2018.

Pri obravnavanju slovstvene folklorne zgoj po učnem programu pri pouku slovenščine lahko lokalne pripovedi povsem izpadejo, če učitelji sami po sebi niso tej temi posebej naklonjeni. Nekateri strokovnjaki opozarjajo na nezadostnost napotkov za obravnavo folklornih besedil kot tudi na skromno zastopanje teh besedil v učnem načrtu; še posebej (pre)malo je pravih vsebin, posledica je pomanjkanje znanja pri učencih v zadnji triadi, meni Petra Novak (2013). Da je teh besedil v

slovenskem vzgojno-izobraževalnem procesu premalo, se strinjata tudi M. M. Blažič in A. Žbogar in opozarjata na pomanjkanje zavedanja o pomenu in vlogi teh besedil za medkulturni, intra- in interkulturni dialog, krepitev kulturne zavesti in kulturnega kapitala, temelja individualne, nacionalne in globalne identitete. S tem v zvezi že teče projekt z naslovom *Slovenska in evropska kulturna literarna dediščina – pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca so srednje šole*, ki si prizadeva slovensko slovstveno izročilo reflektirati teoretično in didaktično v mednarodnem kontekstu ter podati relevantna znanstvena in pedagoško-didaktična izhodišča za korekcijo obstoječega stanja (Blažič in Žbogar 2018: 229). Možnosti izbire ustreznih pripovednih besedil so vsekakor velike: npr. tematsko zasnovana zbirka *Zakladnica Slovenskih pripovedk* in po geografskemu kriteriju (in tudi jezikovnem, saj so zapisi pogosto v narečju) zasnovana monumentalna zbirka slovenskih folklornih pripovedi *Glasovi*, v kateri je doslej izšlo že 51 knjig, v katerih je preko 20.000 folklornih besedil. Seveda pa je vedno na voljo možnost lastnega zbiranja na terenu v okviru raziskovalnih in projektnih nalog.

Viri

Dolenc, Janez, 1992: *Zlati Bogatin* (Zbirka Glasovi, 4. knjiga). Ljubljana: Kmečki glas.

Kocijan, Gregor, in Šimec, Stanko (ur.), 1991: *Pozdravljeno, zeleno drevo: berilo za 5. razred osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Komac, Vlasta, 1997: *Na Klužah tice strašijo*. Nova Gorica: Branko.

Spletni viri (SV)

SV 1, Stergulčeva hiša, Tolminski muzej: <<http://www.tol-muzej.si/?id=122&lang=si>>. (23. 4. 2019.)

SV 2, Podeželski elektronski vodič: <<http://www.prc.si/publikacije/eknjiznica/podezelski-elektronski-vodic>> (24. 4. 2019.)

SV 3, Bajke Pohorja in Istre, Projekt Živa coprnija/Živa štrigarija: <<http://ric-sb.si/ziva-coprnija>>. (24. 4. 2019.)

SV 4, ZborZbirk, Kulturna dediščina v zbirkah med Alpami in Krasom: <<http://zborzbirk.zrc-sazu.si/>>. (24. 4. 2019.)

SV 5, Mitsko-folklorni park Rodik: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=572167699598303&id=168042176677526>. (24. 4. 2019.)

SV 6, Edinburški festival: <<https://www.scottishstorytellingcentre.com/>>. (24. 4. 2019.)

SV 7, Tematski park v Estoniji: <<https://www.visitestonia.com/en/lottemaa-theme-park-the-largest-family-theme-park-in-estonia>>. (24. 4. 2019.)

SV 8, Tematska tura v ZDA: <<https://www.viator.com/tours/Key-West/Conch-Tour-Train/d661->>. (24. 4. 2019.)

SV 9, Turistično društvo Bovec: <<http://www.td-bovec.si/core.php?pageid=00128>>. (24. 4. 2019.)

Literatura

- Blažič, Milena Mileva, in Žbogar, Alenka, 2018: Pravljice v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca do srednje šole. *Slovenistika in slavistika v zamejstvu – Videm* (konferenčni zbornik). Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 221–221.
- Chittenden, Tara, 2011: Opening the Door to Old Town Key West: Physical Thresholds in the Storied Narrative of the Conch Train Tour. *Storytelling, Self, Society: An Interdisciplinary Journal of Storytelling Studies* 7/3. 169–187.
- Della Bianca, Slavica, 2017: Kulturni dan: Pripovedno izročilo na Bovškem. *Slovstvena folkloristika* 14–15/1–2. 68.
- Frlič, Špela, 2016: *Sodobno pripovedovanje folklornih pripovedi v slovenskem prostoru*. Magistrsko delo. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2018: *Slovenska ljudska balada* (Folkloristični zapiski 2). Ljubljana: Založba ZRC.
- Herzfeld, Michael, 1997: *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State*. New York and London: Routledge.
- Ivančič Kutin, Barbara (ur.), 2013a: *Pirta, farca, fđinja: upodobitve folklornih pripovedi z Bovškega*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Ivančič Kutin, Barbara (ur.), 2013b: *Zvočni vodnik po tematski poti* (Zvočni posnetek CD 32 min). Ljubljana: Avdiovizualni laboratorij Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2010: Folklorna pripoved v urbanem okolju, v javnem prostoru. Pripovedovalski dogodki v slovenski prestolnici. Irena Novak Popov (ur.), *Vloge središča: Konvergenca regij in kultur*. Ljubljana: Slovenski slavistični kongres. 200–209.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2011: *Živa pripoved v zapisu*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2016: Sprehod po Bovcu z zgodbami lokalnega pripovednega izročila v narečju. Škofič, Jožica (ur.), Weiss, Peter (ur.), Zuljan Kumar, Danila (ur.): *Povzetki, 3. Slovenski dialektološki posvet* (SDP 3), 11.–12. 2. 2016, Ljubljana. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko. 12.
- Ivančič Kutin, Barbara, 2017: Transformacije (slovstvene) folklore v sodobni kulturi. Krivopete v Zgornjem Posočju in Benečiji. *Traditiones* 46/1–2. 37–54.
- Ivančič Kutin, Barbara, in Kropelj Telban, Monika, 2018: Ohranjanje nesovne kulturne dediščine z lokalnimi pripovedmi v prostoru. *Traditiones* 47/3. 103–115.
- Krofič, Robi, 2017: Pedagoški pomen zgodbe in narativne vrednosti. *Sodobna pedagogika. Journal of Contemporary Educational Studies* 68/1: 10–32. <<http://www2.arnes.si/~rkrofi1/Teksti/PEDAGOSKI%20POMEN%20ZGODBE%20IN%20NARATIVNE%20VEDNOSTI%20-%20SLO.pdf>> (24. 4. 2019.)
- Ličen, Daša, 2018: Reinventing Habsburg cuisine in twenty-first century Trieste. *Folklore. Electronic Journal of Folklore* 71. 37–54. <<https://www.folklore.ee/folklore/vol71/>>. (24. 4. 2019.)
- Novak, Petra, 2013: Slovenske ljudske pravljice na višji stopnji slovenske osnovne šole. *Studia Mythologica Slavica* 16. 263–274.
- Stanonik, Marija, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: ZRC SAZU. Ljubljana.